

LA MASIA FREIXA REVISITADA

Mireia Freixa i Serra, catedràtica d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona i investigadora principal del Grup de recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporani (GRACMON).

Resum

La Masia Freixa de Lluís Muncunill és una de les obres clau per a comprendre el modernisme terrassenc. Fins ara l'havíem datat entre 1907 i 1910, però el descobriment dels documents de facturació de l'obra, ara dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, ens ha permès estudiar tot el procés de construcció i establir la data de l'elaboració del projecte a mitjan 1905. Així mateix, aquests materials ens permeten saber amb precisió tots els industrials —des del contractista de l'obra fins als paletes, els fusters o els serrallers— que van participar en la seva construcció.

Abstract

The Masia Freixa, designed by the architect Lluís Muncunill, is one of the key works to understand Catalan modernism in Terrassa. Up to now, the work had been dated between 1907 and 1910, but the discovery of billing documents that belonged to the work, now stored in the Comarcal Historical Archives of Terrassa, has made us possible to study the whole construction process and establish project development's date in the mid 1905's. These materials likewise make us possible to know accurately all the industrialists involved in the building's construction, from the building contractor to the masons, carpenters or locksmiths.

Els nítids i bells arcs parabòlics de la Masia Freixa s'han convertit en un dels emblemes del modernisme terrassenc. De fet, la ciutat de Terrassa, una de les promotores de la Ruta Europea del Modernisme, destaca, sobretot, pel seu patrimoni arquitectònic industrial, però disposa també d'un significatiu conjunt d'habitatges, des de cases humils fins a residències per a la burgesia. La Masia Freixa té la particularitat de participar de les dues categories. En els seus orígens era només una senzilla quadra tèxtil al mig d'un barri que tenia un caràcter plenament industrial, però va ser reconvertida en habitatge i la seva disposició originària va condicionar en gran mesura l'edifici modernista resultant. L'edifici ja surt a totes a les guies del modernisme català i és reconeguda arreu como una de les obres més significatives del que anomenem el "gaudinisme", és a dir, el tipus d'arquitectura que feren una sèrie d'arquitectes que se sentiren fascinats per l'obra de Gaudí, tot i que no necessàriament n'eren deixebles directes, com és el cas de Lluís Muncunill. Podem, fins i tot, defensar que el "gaudinisme" és a Catalunya una de les manifestacions que agafa l'Art nouveau europeu.¹

La redacció d'aquestes línies té com a objectiu aclarir alguns punts de les etapes de la seva construcció, al mateix temps que volem donar a conèixer nova documentació sobre l'edifici, ara dipositada a l'Arxiu Històric i Comarcal de Terrassa. Es tracta de tots els documents de facturació de l'obra,² l'anàlisi dels quals ens ha permès estudiar tot el procés de construcció i establir definitivament la data de l'elaboració del projecte, a mitjan 1905, dos anys abans del que jo mateixa havia fixat en treballs

previs.³ D'altra banda, ens permet saber amb precisió tots els industrials que van participar en la seva construcció.

En el seu origen, la Masia Freixa era una senzilla quadra industrial que l'empresa Freixa i Sans va decidir construir en un paratge allunyat del centre de la ciutat. No es troba a l'Arxiu Històric i Comarcal de Terrassa el permís d'obres d'aquesta construcció. Hi ha, però, la sol·licitud de construcció de la gran entrada d'accés al carrer de Galileu, que inclou el barri, els pavellons de porteria i les cotxeres, datada el 18 de desembre de 1899. El projecte és signat per Lluís Muncunill. Podem pensar que tota la construcció era d'aquest moment, ja que era molt comú presentar només els plànols de la façana que donava al carrer en demanar un permís d'obra a la llavors secció de Foment de l'Ajuntament. En una fotografia antiga, s'hi aprecia clarament el sistema constructiu d'aquesta portalada, tota de maó premsat amb una gran porta central de ferro, sobre la qual es llegeix la inscripció "Freixa i Sans". Al fons s'entreveu, amagada darrera un arbres, la coberta de la nau. Ens pot sorprendre que s'edifiqués una nau industrial al bell mig d'una gran extensió de terreny; aquest fet podria estar justificat perquè permetria excavar mines per a l'obtenció d'aigua, tan necessària per a la indústria i de la qual la ciutat de Terrassa n'era molt deficitària. La primitiva nau era una quadra de planta rectangular, exactament amb el mateix perímetre de la construcció actual. Era de murs de maó per anar arrebossat i una coberta a dues aigües sobre encavallades de fusta i coberta de teules àrabs.

Portal i magatzem
Freixa i Sans. Projecte
de 1899. ACVOC.
AHT Llicència d'obres
195/1899.

Potser mai no va funcionar com a fàbrica. En una guia de la ciutat de 1904, l'empresa és ubicada a la carretera de Montcada, entre els carrers Baldrich i Viveret.⁴ No hi ha prou lapse de temps perquè l'empresa pogués funcionar amb normalitat. Probablement per aquestes dates Josep Freixa i Argemí va optar per convertir la nau en habitatge i va encarregar la reforma al mateix arquitecte que havia fet les obres de 1899, Lluís Muncunill. Tampoc no se'n conserva la documentació pertinent a l'Arxiu Comarcal, però la nova documentació ens permet refer tot el procés de construcció fins que les obres es van donar per acabades. El 30 de juny de 1905 es fa el

primer pagament a compte, cosa que ens permet deduir que el projecte ja estava fet i les obres a punt de començar.

És el moment en què Muncunill inicia una nova trajectòria formal i tècnica. El 1904 havia realitzat les primeres obres en què emprava la volta de maó de pla i els arcs parabòlics, els trets que millor simbolitzen el seu estil modernista. D'aquesta data són el desaparegut vapor de Josep Sala de l'Avinguda Jacquard, el Magatzem Joaquim Alegre, ara seu de l'Arxiu Tobella, i el Magatzem Boix de la plaça Jacint Verdaguer, mentre la Casa Barata del carrer de Sant Pere i la també desapareguda seu de l'Agrupació Regionalista són de 1905. Però per a avaluar l'arquitectura de Muncunill hem de tenir també en consideració les dates en les quals van ser projectats els grans monuments de l'arquitectura modernista catalana: el 1903 la casa Terrades o "Casa de les Punxes" de Puig i Cadafalch i el "Frare Blanc" de Joan Rubió i Bellver; el 1904 la Casa Batlló de Gaudí; el 1905 la "Pedrera" de Gaudí, la Casa Lleó Morera i el Palau de la Música de Lluís Domènech i Montaner, i hem de tenir en compte que Josep Ma. Jujol i Rafael Masó no havien acabat encara la carrera d'arquitectura.

La Masia Freixa, el 1910.
Fotografia Josep Obradors i Pascual. Procedència: Rafel Comes i Ezequiel.

En reconvertir la nau en un habitatge, Muncunill manté íntegra l'antiga estructura, els murs i la coberta. S'hi afegeixen al sud i a l'oest unes grans arcades de formes parabòliques cobertes amb voltes de maó de pla, i a l'est una galeria, amb grans finestrals al carrer, d'arcs carpanells amb àtic a sobre que devia acollir, en un primer moment, les cambres del personal de servei. De la façana nord, molt més austera, només en sobresurt un pòrtic d'entrada. Els murs es deixaren de morter blanc i totes les noves cobertes de volta de maó de pla es varen recobrir de ciment, en el qual es van incrustar petits vidres que brillaven amb el sol. Una antiga fotografia que es conserva a l'Arxiu Tobella de Terrassa permet apreciar l'antiga coberta a dues aigües.

En la concepció dels interiors hi és present la disposició de la quadra preexistent, que dibuixava una simple planta rectangular, la qual s'obria al mig en un ampli

vestíbul. Cap a l'est se situaven els dormitoris, i a l'oest els salons i la cuina. L'antiga nau va ser recoberta amb un doble mur, en el qual es varen situar les portes i les finestres colisses, ajudant així a l'aïllament tèrmic de l'habitatge. Les condicions d'habitabilitat eren prou estudiades. A més, en aquesta primera intervenció feta sota la pressió de les teories higienistes, en lloc de tancar les cambres de dormir amb portes, es va fer amb cortinatges.⁵ El 16 de juny de 1906 es paga la darrera factura del ram de paleta i fins l'abril de 1908 es treballa en els acabats: la darrera factura és per la col·locació dels vidres, el mes d'abril de 1908.

Pel mes de febrer de 1909 la casa estava en funcionament, ja que la revista *Arquitectura y Construcción* li va dedicar un ampli reportatge fotogràfic a la secció "Arquitectura Contemporánea".⁶ Es mostren imatges dels exteriors amb els pòrtics amb grans testos i plantes ornamentals i vistes interiors del saló amb unes gran voltes cobertes amb uns arcs que han desaparegut. Es conserva, en canvi, part del mobiliari i els gerros decoratius. No hi ha cap imatge del menjador, que devia tenir un clar estil modernista, ja que se'n descrivia el cadirat com el "de les llances". Del mateix moment es conserven també fotografies exteriors a l'Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya, que mantenia el més complet repertori de fotografies de monuments de Catalunya, tota una mostra de la consideració que tenia aquesta obra de Lluís Muncunill.⁷

El responsable directe de les obres sota l'arquitecte Muncunill⁸ va ser el constructor Salvador Carreras, successor de l'empresa Pelegrín Matalonga Payeras,⁹ els treballs de lampisteria van anar a càrrec de A. Gorina Gilabert, la guixeria era de Jerónimo Aldabó, que s'anunciava com a "yesero-adornista". Com a serraller hi va treballar Pau Bros Herman, amb els poms de porta sota models de Pere Sabater, el més important moblista de Terrassa, però la fusteria era de Francisco Grau.¹⁰ Finalment, la Casa Manyach va fer els panys de seguretat, Pedro Riera, de Barcelona, els sanitaris, i Juan

Factura del moblista Pere Sabater. 15 desembre 1906. ACVOC. AHT Construcció de la Masia Freixa, 14/23/1.

Baptista Rovira els treballs de vidrieria. És interessant com es van planificar el dissenys de la ceràmica ornamental. Pere Sabater en va fer els models i van ser produïts per la important casa Hijo de Jaime Pujol y Baucis d'Esplugues de Llobregat.¹¹

L'habitatge devia ser petit i incòmode per a l'ús d'una gran família, i aquest mateix any es va emprendre una nova reforma.¹² Sobre la part central de l'edifici, s'hi va afegir un doble pis, en el primer s'hi va fer una nova cuina i una cambra de jocs, i al superior, s'hi ubicaren les cambres per al personal de servei. Així mateix, es va embolcallar amb grans arcs de volta de maó de pla l'antiga coberta, que es va recobrir de ciment i petits vidres com la resta de voltes. L'antiga coberta va quedar amagada sota les voltes, convertida en unes originals golfes que conserven les encavallades de fusta i, fins i tot, el teulat complet. D'aquesta manera es va consolidar l'aïllament tèrmic del conjunt. Potser va ser en aquesta data que els cortinatges que donaven entrada als dormitoris es van substituir per les portes i vidrieres actuals. A l'angle nord-oest es va iniciar la construcció del popular minaret que va quedar, però, molt de temps incomplet. Una postal de Josep Thomas i Bigas, que s'ha datat al 1916, encara presenta la torre inacabada.¹³ Per aquestes dates ja s'havia construït, al costat, el xalet "d'estil anglès" i s'havia iniciat la plantació del jardí projectat per Rafel Benet.¹⁴ Ens permetem suposar que es degué completar en la intervenció de 1918 que comento tot seguit.

En aquesta data, el fill gran de Josep Freixa i Argemí, Josep Freixa i Ubach, va contraure matrimoni amb Maria Dolors Martín-Fernández Torrella i es va procedir a fer una nova reforma. Probablement es va acabar la torre minaret i es van depurar els interiors dels excessos del modernisme. Es va remodelar de nou el saló i el gran menjador, bo i redistribuint els espais, i es va projectar un despatx enfront del vestíbul d'entrada. L'autor del disseny del mobiliari va ser el pintor Joaquim Vancells,¹⁵ oncle de Rafael Benet, que havia projectat el jardí noucentista. Els gustos havien canviat i es va optar per uns mobles daurats d'estil Lluís XVI, al saló, i per un massís mobiliari, fosc i grandiloqüent al menjador, que estava presidit per una gran pintura decorativa de gust totalment noucentista, obra del mateix Vancells. El despatx es va arranjar d'una manera més discreta, amb unes grans llibreries que encerclaven un paisatge de Vancells. La resta de l'habitatge va mantenir els interiors originaris.

La casa va ser col·lectivitzada durant la Guerra Civil i Josep Freixa i Ubach va morir el 1940. Fins l'any 1947, en què va hi van anar a viure Jordi Freixa Martín-Fernández i Pepa M. Serra de Budallés, només s'hi habitava durant l'estiu. El 1947 es varen fer unes petites obres de manteniment i es va convertir el menjador de diari en una moderna sala d'estar, segons el disseny d'un decorador que es deia Pascual de cognom, i Florenci Veciana va arranjar un dormitori i un vestidor amb mobiliari de gust noucentista tardà. Aquest és el darrer capítol de la primera història de la Masia Freixa, la seva "vida privada" podríem dir, abans de ser adquirida per l'Ajuntament de Terrassa com a seu del Conservatori Municipal de Música.

Notes

- 1 He treballat aquesta qüestió a “Els primers gaudinismes. De Rafael Masó a Manuel Sayrach”. Dins: FERRER, David; GÓMEZ SERRANO, Josep (eds.). *Els arquitectes de Gaudí*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2002, p. 6-15.
- 2 A través de Josep Freixa Martín-Fernández, van arribar a les meves mans tots els documents de la facturació de les obres de la primera reforma de la Masia Freixa (1905-1908), ara a l'arxiu terrassenc.
- 3 Especialment, FREIXA, Mireia; LORDÉS, Teresa. *Lluís Muncunill (1868-1931) Arquitecte*. Barcelona: CaixaTerrassa / Lunweg Editores, 1996, p. 117-130, i l'exposició permanent sobre Muncunill que hi ha al Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya. No considero, però, que aquest treball sigui definitiu, ja que queden molts aspectes per estudiar, com els possibles usos industrials que hagués pogut tenir, la construcció del xalet “d'estil anglès”, obra del mateix Muncunill, que va ser enderrocat als anys seixanta, la personalitat del promotor, Josep Freixa i Argemí, o el projecte de disseny del jardí noucentista que està sent investigat per Mercè Compte. La data de 1907, la vaig deduir restant dos anys —durada mitjana en la construcció de moltes edificacions modernistes— a la data de publicació d'unes fotografies a la revista *Arquitectura y Construcción*, núm. 199 (febrer de 1909), p. 36-47.
- 4 *Guia pràctica de Tarrasa publicada per el Centro Administrativo de Llofriu y Castarlenas*. Barcelona: Imprenta de Antonio López Editor, 1904, p. 62. Rafel Comes, un dels grans coneixedors de la història de la indústria a Tarrasa, és també del parer que no va estar mai en funcionament.
- 5 Així es pot apreciar en el reportatge fotogràfic que conserva la família Freixa. D'altra banda, moltes reflexions sobre el funcionament de la casa a la seva primera època, les dec a les converses que vaig mantenir amb la meua àvia, Maria Dolors Martín-Fernández.
- 6 *Arquitectura y Construcción*, art. cit. El director era l'arquitecte Manuel Vega i March, d'origen manresà, com Lluís Muncunill.
- 7 Ref. D. 1707 / 1708 /1709.
- 8 Fins la recuperació dels fulls de facturació, les referències sobre els col·laboradors de Muncunill m'havien estat facilitades per Pau Gorina Gabarró, que havia treballat com a constructor amb Muncunill i que, sota la influència del professor americà George R. Collins, va ser dels primers a interessar-se en el modernisme terrassenc. La correspondència entre els dos personatges es pot consultar a l'Arxiu Històric Comarcal de Tarrasa, que preserva els materials de Gorina, i a la Ryerson and Burham Libraries de l'Art Institute de Chicago, que té l'arxiu de Collins.
- 9 Mantinc els noms en català o en castellà segons com apareixen a la documentació original.
- 10 Es pot completar la informació sobre els industrials terrassencs a la guia de 1904 citada a la nota 4.
- 11 Els treballs que hem anat realitzant al llarg dels anys dins del nostre grup de recerca, el GRACMON, han ajudat també a clarificar el proveïdors. Teresa-M. Sala va documentar alguns encàrrecs de la casa Busquets de Barcelona i Pia Subias va trobar informació sobre el projecte de rajoles en el fons de Pujol i Baucis.
- 12 D'aquesta reforma de 1909, així com de la que es va fer l'any 1918, no se'n conserva cap documentació, excepte fotografies d'època.
- 13 COMES I EZEQUIEL, Rafel; FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Ana; SALUDES I CLOSA, Montse. *Terrassa: territori postal. Les targetes postals terrassenques (1900-1920)*. Tarrasa: Ajuntament de Tarrasa, 2009, p. 46.
- 14 TARRASA. *Jardines. Masia Freixa*, postal anònima (1915), *ibidem* p. 106. Aquesta postal mostra a la dreta el xalet ja acabat. Hi ha documentació sobre el disseny i la plantació del jardí en el fons documental de Rafael Benet. Sobre el jardí, es pot consultar el treball de fi de carrera d'Enginyeria tècnica agrícola de Jordi Barbany i Freixa i Irene Coronas Domínguez, Universitat Politècnica de Catalunya, 2001.
- 15 Uns projectes molt semblants varen ser publicats per Marc MOLINS. *Joaquim Vancells. El paisatge i la ciutat*. Tarrasa: Comissió Organitzadora de l'Exposició “Retrospectiva Joaquim Vancells”, 1987, p. 94.